

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Маргарит Ганев**

Член на научно жури по процедура за публична защита на дисертационен труд по Заповед РД38-121/07.03.2012 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ на дисертационен труд за придобиване на научната степен „Доктор на науките“ в научно направление 3.6. „Право“ (Международно право - Право на Европейския съюз)

Тема на дисертационния труд: „Съдът на Европейския съюз“ („Организация и функциониране на Съда на Европейския съюз“)

Автор на дисертационния труд: доц. д-р **Атанас Семов**

Уважаеми членове на научното жури,

В качеството си на рецензент представям следните заключения относно представения дисертационен труд на Атанас Семов:

I. НОРМАТИВНИ ИЗИСКВАНИЯ

Съгласно изискването на чл. 12, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав на Република България и на чл. 37 от Правилника към него, намирам, че дисертационният труд „съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката“.

Съгласно изискването на чл. 12, ал. 4 от Закона намирам, че дисертационният труд е „подготвен самостоятелно и не повтаря“ нито буквално, нито дори в малка степен „темата“, още по-малко „значителна част от съдържанието на представения труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“.

Дисертационният труд е внесен за обсъждане и одобрен за защита от „Катедра „Международно право и международни отношения“ при ЮФ на СУ съгласно законовите изисквания и предписаната процедура и е придружен от изискуемите „документи за защита“, определени в чл. 77 на Правилника за

условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

II. ОБЕКТИВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Представеният на нашето внимание дисертационен труд се характеризира с много висока степен на актуалност и има за предмет нови за българското право и за правна доктрина отношения, особено актуални след присъединяването на Република България към Европейския съюз. Става дума за проблематика, която преди публикуването на труда през юни 2011 г. не е изследвана сериозно в българската правна литература. Актуалността на труда е обусловена и от обстоятелството, че в него се анализират всички нови елементи в правната уредба на европейската интеграция, настъпили през последното десетилетие и най-вече с Договора от Лисабон от 2009 г. Изследваната е съдебна практика, постановена във времето до приключването на работата по труда в края на 2010 г. Сред цитираната литература също присъстват научни съчинения, публикувани през 2010 г.

Трудът е в общ обем от 432 печатни (по същество над 500 стандартни) страници текст и още 40 стр. научен аксесоар (каталог на използваната и отделно на цитираната литература, индекс на цитираните над 700 съдебни решения). Отделно в изданието се съдържат илюстративни приложения относно статистиката по делата пред Съда на ЕС и някои знакови в неговата история личности, които не считам за част от същинското съдържание на труда, и без това впечатляващо голямо.

Структурата на труда е изградена по френския модел от две части, разделени съответно на два и на три дяла и съставена общо от 10 глави. Първата част е посветена на общотеоретичните въпроси на особеностите и организацията на съдебната система на ЕС – създаването, особеностите и правна уредба на съдебната власт, компетенциите и функциите на съдебната институция на ЕС и процесуалните отношения между съдилищата на ЕС. Представени са отношенията между Съда на ЕС и националните съдилища и приложимото право пред Съда на ЕС. Втората част разглежда осъществяването на съдопроизводството от Съда на ЕС – по правораздавателната и тълкувателната компетентност.

Изследването е въоръжено с изключително богат и разнообразен научен апарат.

Приложеният за нуждите на защитата автореферат отговаря на традиционно утвърдените изисквания, като представя ясно – не непременно много кратко – изследователската задача, методиката, основните авторски тези и тяхната аргументация. Една по-компетентна аудитория би могла да добие доста пълна представа за изследваната материя и само от текста на автореферата, който би могъл да се публикува самостоятелно като учебно помагало...

III. НАУЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ.

Представеният труд „Съдът на ЕС” е първото цялостно българско изследване на съдебната система на ЕС. Той запълва една огромна празнота и има несъмнена актуалност и полезност. Трудът обхваща по същество всички основни проблеми, в повечето случаи анализирани с ясна и убедително отстоявана авторска теза. Оригиналноста на правния ред на европейската интеграция е несъмнена – и тя се проявява в множество измерения, едно от най-очевидните е във връзка с осъществяването на съдебна власт.

Трудът на Атанас Семов почива на аналитична концепция и понятийен апарат, присъщи на интеграционното право. Понякога и научният подход, и понятийният апарат се отклоняват от традиционно приетото в българската правна наука. Това отклонение обаче не нито произволно, нито необосновано – авторът убедено следва разбирането, защитено впрочем и в практиката на самия Съд на ЕС, че интеграционният правопорядък има собствена понятийна система, което не винаги може, а и не е необходимо да съвпада с приетото в националните правни школи. Той отстоява не само разбирането за уникалната природа на Съда на ЕС, но и за следващите от това понятийни специфики и дори оригинална концепция на научния анализ.

Поради това представеният пред нас труд не може и не трябва да се разглежда в сравнение с едно научно изследване на съдебната власт или процесуалното право на една държава. Както категорично настоява и авторът, интеграционният съюз не е държавоподобно образувание, но не е и международна организация (според мен поне не класическа международна организация) – а е правна структура *sui generis*, с предоставена власт за взимане на управленски решения без аналог в системата на международните отношения. От което следва и

уникалната специфика на интеграционния съд – който наистина действа и като международен, но и като конституционен, и като административен, и като граждански съд, т.е. като съд на една особена властова конструкция.

Поради това намирам за уместна избраната от автора научна методика, в която централно място заема телеологичния подход, допълнен, макар и не съвсем постоянно, от нормативния, историческия и системния методи, заедно със сравнителноправен и формално-логически метод.

Това е един системен анализ – научно изследване не на един отделен проблем, а на система от проблеми, обвързани в несъмнена цялост и неделимо свързани. Ясно е навярно за всеки задълбочен читател, че в рамките на труда на Атанас Семов биха могли да се обособят поне десетина отделни проблема, всеки от които годен да бъде предмет на отделна дисертация. И аз вярвам, че приносният характер на труда на Атанас Семов ще се изрази и в академичното „заразяване” на други, навярно по-млади колеги, да продължат започнатото от него, да напишат своите 10 дисертации върху изследваните от него в системна връзка проблеми. Една такава дисертация – относно преюдициалното запитване – стана факт и преди публикуването на труда на Атанас Семов. И трябва да се отбележи, че въпреки, че другият автор вече бе направил задълбочен анализ на проблема, Атанас Семов предлага свой, според мен дори по-разгърнат и по-задълбочен, без никакво дублиране, но и като коректно цитира своя колега, дори препраща към него по някои въпроси, които счита за достатъчно добре изследвани от него, а когато намери за необходимо, смело полемизира с него... Това е достатъчно добър пример и за тези, които след Атанас Семов ще посегнат към тази несъмнено провокираща научна проблематика в правото на ЕС.

Научният апарат на труда без притеснение може да се определи като впечатляващ. У нас не са ежедневие, за да не кажа вълнуваща рядкост, научни трудове с близо 1 500 бележи под черта, включващи референции за цитати на 48 съчинения на български език от 30 автора, 107 съчинения на други езици от близо 100 (!) автора и отделно близо 700 (!) решения на съдилищата на ЕС. Отделно е приложен списък с 41 заглавия „използваната литература” – съчинения, които авторът е ползвал в подготовката си и които са допринесли за формирането на неговите тези, без да са изрично цитирани в труда. Може без преувеличение да се приеме, че така съставеният научен апарат на труда сам по себе си представлява забележителен научен принос – един огромен каталог, наръчник, помагало, за

всеки следващ изследовател или просто изучаващ важната материя на „съдебното право“ на ЕС.

Разбира се, не става ясно защо списъкът на цитираните съдебни решения включва 692 единици, а приложеният след него хронологичен индекс на цитираните съдебни решения – 764... Склонен съм да споделя и известна преумора като читател от позоваването на френски или френскоезични автори – въпреки авторовата убеденост, че това е безспорно най-силната школа, като че ли ми се искаше този особено богат каталог да съдържа и повече заглавия на английски език, а и на немски език, за който може да се съжالياва, че авторът не използва...

Трябва да се отбележи в тази връзка и още нещо: доколкото един рецензент може да прецени и доколкото моята лична компетентност ми позволява да установя – въпреки очевидната си пристрастеност към френската школа и използването на много източници, авторът не следва отблизо нито една от развитите от тях концепции и не заимства от никого нито структурата, нито анализа, нито научна апарат на своя труд. Така неговото съчинение се доказва не просто като авторско и не само като приносно, а като отчетливо оригинално изследване.

Ще си позволя да добавя, че това е поредното много задълбочено изследване, представено от колегата Семов. В последните години той се утвърди като автор, който смело посяга към най-съществените проблеми на правото на ЕС и умее да ги изследва много задълбочено, всеобхватно и същевременно с много оригинален собствен почерк. В негов траен стил се превърна много богатата езикова и научна култура, изключителната четивност на научния текст и много рядкото за българската правна литература изключително обилно позоваване на съдебната практика.

Той полемизира смело, без да натрапва виждане или да търси полемика по всеки повод. Същевременно проявява изключителна научна толерантност (добронамереност) към българските съчинения, които счита за добри – напр. на Александър Корнезов и на Станислав Костов, които са единствените други български автори, навлезли по-задълбочено в научното изследване на отделни проблеми на съдебната система на ЕС.

Тези вече утвърдени черти на стила на Атанас Семов се проявяват особено силно в разглеждания труд „Съдът на ЕС“, който е изцяло издържан според най-

високи научни изисквания, добре структуриран, с ясен предмет на всяка от общо 10-те глави в 2-те части на труда и с ясна и добре защитена научна теза. Колегата Семов не се изкушава от самоцелна наукоподобност – нито като изказ, нито като анализ. Смелият размах на анализа и мащабната му аргументираност са позволили изграждането на един тежък и убедителен научен продукт, който, според мен, представлява „цялостно теоретично обобщение” и съдържа „решения на редица големи научни и научноприложни проблеми, които съответстват на най-високите съвременни научни постижения” и поради това „представяват значителен и оригинален принос в науката”. Така трудът напълно отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав на Република България.

IV. НАУЧНИ ПРИНОСИ.

Необходимостта да се обособят изрично отделни научни приноси на рецензирания труд се удовлетворява трудно. Струва ми се, че може да се приеме, че целият труд има приносен характер – такъв труд беше силно необходим. Самостоятелно приносно качество има систематизацията на тази изключително обемна материя. Във всички случаи трябва да се отбележат специално:

- Много аналитичният резюмиран прочит на уникалната природа на интеграционния правопорядък в увода на труда, който анализ служи за изходна точка на цялостната последваща научна концепция за уникалната природа на съдебната власт на ЕС;

- Особено оригиналният прочит на отношенията между съюзните и националните съдилища в Глава 2 и ярката оригинална авторова теза за доктриналната власт на Съда на ЕС;

- Макар и кратко изследвани в учебниците, въпросите за компетентността и функциите на съдебната институция на ЕС са представени по по-задълбочен и цялостен начин. Тук ще си позволя да отбележа, че за мен тази проблематика – и особено съпоставката с международните съдилища – е изисквала значително по-разгърнат анализ, какъвто може би предстои да получим от автора в бъдеще;

- За първи път у нас, макар и също не особено подробно, се представят процесуалните отношения между отделните съдилища на ЕС и тяхната системна характеристика. Авторът дръзко заявява тезата си за „елементи на триинстанционност” в производството пред съдилищата на ЕС;

- В наглед лишената от научна провокативност проблематика на състава и организацията на отделните съдилища, авторът е представил не само оригинална ясна и цялостна систематика, но и оригинални виждания, например относно правната природа на уникалната фигура на генералния адвокат, относно различните категории изисквания към съдиите и относно механизма на назначаването им, чувствително изменен с Договора от Лисабон;

- Особено оригинален и приносен е анализът на производството срещу държава-членка, където намираме много добър модел на представяне на уредбата и хода на едно интеграционно съдебно производство. Особено внимание тук заслужават анализът на ролята на Европейската комисия и непознатите за нашата литература изключения – възможност за завеждане на дело от Европейската централна банка или Европейската или срещу националната банка и т.н.

- Анализът на производството за преюдициални заключения е оригинален, новаторски, нерядко със смели нови тези – като тази за задължителността на запитването за валидност за всяка национална юрисдикция, не само за последната инстанция, и особено тезата за „наложителност“ на запитването за тълкуване на съюзна правна норма също от всяка национална юрисдикция, независимо от инстанционното ѝ място в производството;

- Добри думи заслужава изложението на процесуалната проблематика, по която доц. Семов не е тесен специалист. Въпреки възможната вискателност към употребата на някои понятия, анализът в Глава 8 относно приложимите процесуални правила и особено в Глава 9 относно производството за установяване на нарушение на държава-членка и Глава 10 относно производството за преюдициални заключения е издържан и качествен, в огромната си част напълно новаторски – дори когато се отнася до материя, изследвана и от друг български автор. Поради това намирам, че ще е научно задължение на автора да продължи работата си с изследване и на другите производства пред Съда на ЕС.

- Оригинален и новаторски – въпреки, че не един и двама специалисти са споделяли възмущението си в този смисъл – е остро критичният прочит на автора на разпоредбите в българския ГПК относно производството за преюдициално запитване;

- Приносен характер има практико-приложното измерение на труда – този труд може да се използва пряко в практическата работа на българския съдия и по-общо на българския юрист.

- Най-сетне, няма съмнение, че трудът е първото цялостно самостоятелно българско изследване на въпросите за организация и функционирането на съдебните органи на ЕС и първият разгърнат и относително изчерпателен анализ на проблематиката за функционирането на съюзните съдилища. Той представлява фундамент на българската наука за европейското право, който може без необходимост от преразглеждане да бъде надграждан в бъдеще.

Като достойнство на труда трябва да се определи много коректното цитиране на всички други български автори, писали по материята – дори в отделни случаи на несъгласие и очевидно без познатата в други случаи ревност. Силна забележка може да се направи само по отношение на слабо застъпените трудове на проф. д.ф.н. Орлин Борисов, който, трябва да признаем, бе сред първите, започнали да разработват у нас правото на ЕС.

За сметка на това авторът коректно и, вижда се, сърдечно е благодарил на своите учители по европейско право в България Юлия Захаријева и Ружа Иванова, чиято пионерска роля в изучаването на правото на ЕС в България е синовно призната в увода на труда.

V. ДРУГИ КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ:

Освен някои изложени и до тук критични съображения, се считам за длъжен да споделя още няколко сериозни критични бележки, повечето от които надявам се могат да бъдат отразени при бъдещо преработване на труда с оглед необходимото му преиздаване – но по които бих искал да чуя отговора на автора в рамките на неговата защита пред научното жури:

- Известно е, че и по време на двете вътрешни защиты пред катедрата (по допустимост и по същество) бяха отправени критики за липсата на ясно изведена изследователска задача и недокрай откритата авторова теза. Макар да намирам, че подобен извод е пресилен, съм склонен по принцип да споделя подобна критика и констатацията, че тя не е отразена след първото обсъждане в катедрата, доколкото бях поканен да участвам във второто;

- Глава 3, посветена на приложимото право по делата пред Съда на ЕС, разглежда сама по себе си важна проблематика, която несъмнено е свързана с предмета на изследването. Нейният обем и обхват обаче струва ми се излизат далеч извън необходимия обхват на подобно изследване. Струва ми се, че проблемът за приложимото право е можело да бъде представен много по-накратко. Това, което представлява Глава 3 на труда със своите над 70 страници (най-голямата в труда) е едно аналитично резюме на друго успешно изследване на автора: „Система на източниците на правото на ЕС”, послужило за придобиване на научна степен „доцент”. Това не е нарушение за закона, който странно изисква да не се повтаря само трудът от първия докторат, но според мен е излишно. Трудът и без това е с впечатляващ обем и толкова подробно представяне на приложимото право е излишно...

- Претенцията за системно и цялостно представяне на всички компетенции на Съда на ЕС според мен изискваше консултативната компетентност, като една от трите компетенции на интеграционния съд, да бъде анализирана самостоятелно, например в обособена глава, както това е направено за тълкувателната компетентност – независимо, че има ограничено практическо значение и поражда несравнимо по-малко теоретични въпроси.

- Ако авторът наистина упорито е търсел структурна прецизност, е странно защо първата част на труда му съдържа 8 глави, а втората част – само 2, макар двете части да са в напълно съпоставим обем...

- Трудът има жив и четивен език, който на моменти е победен от излишна словоохотливост. Атанас Семов е автор, когото думите обичат. Знаем и че обича да говори. Недопустимо ми се струва обаче за вече безспорно утвърден автор като него да допуска в писан и строго научен текст игрива фразеология или неуместно словесно излишество, натоварваща употреба на прилагателни или пък излишни повторения, в търсене на допълнителна убедителност... Трябва да се признае, че в това отношение напредъкът на автора в сравнение с неговите ранни научни трудове преди 10 години е повече от видим, но си позволявам да смятам, че още има какво да се желае. Въпреки напирещото желание на автора за запазване на много оригинален почерк... Неговите тези са достатъчно оригинални и често провокативни, за да е необходимо и да са изразени с провокативен език. Колкото и силно да е авторовото възмущение, един дисциплиниран юрист не бива

например да определя действащи законодателни решения като „абсурдни“ – както прави той по отношение на някои разпоредби в ГПК...

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, въз основа на направените в рецензията констатации може да се приеме, че представеният дисертационен труд е завършено научно изследване, което се характеризира с висока степен на актуалност и „съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката” и в практиката.

Този труд разкрива не само способност, но и мащабни резултати на самостоятелно и творческо научно мислене. Той е доказателство, че авторът има много задълбочени теоретични познания в научната област на изследването и по-общо в целия отрасъл на правото на ЕС. Това е труд на опитен, дълго подготвял се и силно обогатен от интензивното си общуване със западните научни среди автор. Склонен съм да го определя като наукотворен труд в науката за европейското право с несъмнено голямо значение общо за българската правна наука.

С оглед на всичко изложено считам, че предложеният дисертационен труд отговаря на изискванията на чл. 12, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав на Република България и на чл. 37 от Правилника за неговото прилагане. В качеството ми на член на научното жури по чл. 13 от ЗРАСРБ и рецензент убедено давам положителна оценка на дисертационния труд на Атанас Марков Семов за присъждане на научната степен „доктор на юридическите науки“.

София, 13 май 2012 г.

Доц. д-р Маргарит ГАНЕВ